

Vesna Liponik*

Gverilska multituda

Recenzija knjige

Fahim Amir, *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)*, Toronto, Between the Lines, 2020.

Eden najbolj gledanih filmov na začetku pandemije COVID-19 je bil Soderberghov sci-fi triler *Contagion* (2011). Film se prične z drugim prizorom, s kašljem Beth Emhoff, ki se vrača s poslovnega potovanja v Hong Kongu. V vseh nadaljnjih prizorih sledimo (klasičnemu) pandemičnemu razvoju dogodkov z vsemi pripadajočimi elementi panike, iskanja cepiva in iskanja izvora pandemije, primera nič, ki ga razkrije šele zadnji (in hkrati prvi) prizor. Gradbena ekipa multinacionalke, v kateri je bila zaposlena Beth, seka drevesa v hongkonškem gozdu in s tem prežene njegove prebivalce – skupino netopirjev. Netopir, domnevni prenašalec virusa, na poti izgnanstva v prašičjem hlevu odvrže kos banane, truplo enega od prašičev konča v restavraciji, v kateri na svojem poslovnem obisku večerja Beth Emhoff. Toda primer nič niso niti Beth niti kuhar niti prašič ali netopir, niti t. i. mokre tržnice. Če se ustavimo tukaj, smo poanto zgrešili. Primer nič je to, s čimer svoj predgovor k angleški izdaji svoje knjige prične Fahim Amir: neoliberalizem v spregi s kolonializmom.

Delo *Being and Swine*¹ filozofa Fahima Amirja, katerega temeljne zastavke bomo skušali izpostaviti na tem mestu, se prične tam, kjer se film *Contagion* konča. Knjiga sestoji iz sedmih poglavij, ki jih je mogoče brati tudi kot samostojne celote. Angleškemu prevodu je dodan predgovor, v katerem Amir vprašanje živalsko-človeških odnosov postavi v aktualni kontekst pandemije COVID-19. Pojav tako COVID-a kot tudi SARS-a, HIV-a, ebole, prašičje in ptičje gripe, Amir poveže s primerom nič, s »še eno boleznijo, ki je bila še bolj nalezljiva«²: mrzlico neoli-

201

¹ Fahim Amir, *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)*, prev. G. C. Howes in C. Russell, Toronto Between the Lines, 2020.

² Marina Gržinić »From oppression to dystopia and back to colonialism: review of Fahim Amir's book *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)* (2020)«, Desde el margen:

* Mlada raziskovalka, ZRC SAZU, Filozofski inštitut, Ljubljana | <https://orcid.org/0000-0003-4511-3204>

beralnih reform in prostotrgovinskih sporazumov v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Tržni radikalizem, povezan s temi reformami, je za mnoge države pomenil tudi slabši javni zdravstveni sistem ter splošno zmanjšanje vladnih regulacij v občutljivih sektorjih, kot je na primer prehranski sektor.³

V izvorniku je delo, ki je že pred objavo prejelo avstrijsko nagrado Karl Marx, izšlo pod naslovom *Schwein und Zeit: Tiere, Politik, Revolte* (Edition Nautilus, 2018). Medbesedilna naslovna aluzija na Heideggrov *Sein und Zeit* (1927) implicira, da »Sein« (biti) ne moremo misliti brez »Schwein« (svinje). A kljub tej (duhoviti) navezavi, ki bi sprva morda lahko napeljala na napačno misel, je Amirjevo metodološko izhodišče dovolj odmaknjeno od obeh običajnih vstopov v problematiko živalsko-človeških odnosov, tako da ne skuša kot del »ojdipskega scenarija«⁴ opraviti s klasiki zahodne filozofije. Ali pa, po drugi strani, kot poudarja avtor sam, vstopiti v omenjeno problematiko skozi etiko, kjer se je izoblikovala najbogatejša tradicija premišljanja živalsko-človeških odnosov, ki je obenem oblikovala tudi dve prevladujoči »fronti« na tem področju: velferizem in abolicionizem. Če si prvi prizadeva za izboljšanje pogojev znotraj obstoječega reda, pa drugi problematizira lastninski status živali. Obe »fronti« se stakneta, ali bolje, zatakmeta, pri obravnavi živali kot žrtev. Kar pa sta, kot poudarja Amir, v morda do tedaj najbolj kritični marksistični obravnavi vprašanja živali, strnjene v *Dialektiki razsvetljenstva* (1944), zakrivila tudi Adorno in Horkheimer.⁵

Amir na tem mestu izvede nek ključni obrat. Živali in ljudi obravnava kot pripadnike iste politične vrste, »svinjske multitudine«, ali celo »komarske«, tudi »termitske« multitudine, predvsem pa živali pojmuje kot politične subjekte, akterje lastne osvoboditve, kar pripelje do »ne-nedolžne solidarnosti, namesto da bi se zatakneli v paternalistične pasti sočutne etike in retorike odgovornosti«. ⁶ Sle-dnje je v jugoslovanskem prostoru že v začetku osemdesetih letih prejšnjega stoletja problematiziral tudi Jure Detela, pesnik in rigorozni premišljevalec po-

202

revista activista para la divulgación de las voces/los haceres/las experiencias subalternas, zadnji dostop 2. maj 2022, <http://desde-elmargen.net/wp-content/uploads/2020/11/Being-and-Swine-Book-review-byMarinaGrzinic.pdf> (dostopano 2. maj 2022).

³ Amir, *Being and Swine*, str. XI.

⁴ Oksana Timofeeva, *Zgodovina živali*, prev. A. Rekar, Ljubljana, Maska, 2019, str. 16.

⁵ Amir, *Being and Swine*, str. 68.

⁶ *Ibid.*, str. XIII–XIV.

ložaja živali, medtem ko je v širšem prostoru v tem istem obdobju to storil tudi Jean Baudrillard v svojem spisu »Živali«.⁷

Politike živali so tako kot vsaka oblika političnega v kapitalizmu tudi razredne politike in knjiga *Being and Swine* je »apel k politizaciji živalskega vprašanja«⁸ na podlagi nekoliko preoblikovanega marksizma, ki ga Amir imenuje »zombi marksizem«,⁹ kajti »klasična« marksistična misel je vprašanje živali odpravila z gesto epistemskega nasilja in neprepoznavanja upora določenih oseb.

Being and Swine prek analize delovanja povezav med družbo, zgodovino, ekonomijo, vsakdanjo kulturo in politiko, brez katerih ne moremo razumeti ne narave ne vloge živali, opozori na to, da je vsaka skupnost, vsaka multituda vedno že čezvrstna, a neizogibno zaznamovana z razrednimi odnosi in kolonializmom. Amirjevo delo lahko umestimo v polje kritičnih animalističnih študij, ki jih ne gre zamenjevati z animalističnimi študijami brez (tudi metodološkega) predznaka kritičnosti, za katere je prav tako kot za *Being and Swine* značilen interdisciplinarni pristop z jasno antikapitalistično podlago, ki se ukvarja predvsem z načini vpisa simbolne in materialne prevlade ljudi nad živalmi in katerega končni cilj je čezvrstna družbena pravičnost.

Tako original kot prevod naslova izpostavita drugačne poudarke, ki so ključni za vsebino, ki jo delo obravnava.¹⁰ Posledica osrednjega fokusa knjige na živalih, politiki in uporju, je, da se »narava«, četudi docela konceptualno transformirana, nahaja že v naslovu, kajti »kanalizacija pod Berghainom je prav tako narava kot majhen betonski ribnik [...] na zanemarjenem zemljišču okoli urbanega stanovanjskega kompleksa«,¹¹ da živali vpne v naravo kot njen integralni del. Pripomniti pa velja, da Amirjevo delo odstopa od te regresivne tradicije.

⁷ Jure Detela, *Orfični dokumenti: teksti in fragmenti iz zapuščine*, M. Komelj (ur.), Koper, Hyperion, 2011, str. 77. Jean Baudrillard, »Živali«, v: *Simulaker in simulacija. Popoln Zločin*, prev. A. Kosjek in S. Pelko, Ljubljana, ŠOU in Študentska založba, 1999, str. 151–64.

⁸ Amir, *Being and Swine*, str. 16.

⁹ *Ibid.*, str. 9.

¹⁰ Prevod naslova je mogoče brati kot še eno medbesedilno navezavo, tokrat na delo, ki ga v knjigi omenja tudi Amir: *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy* (1996) avstralskega ekonomističnega dua JK Gibson-Graham.

¹¹ Amir, *Being and Swine*, str. 115–6.

Poleg Horkheimerja in Adorna se Amir naveže na Johna Bergerja kot enega izmed ključnih marksističnih mislecev, ki so skušali kritično premišljevat položaj živali v kapitalistični družbi. Berger poudarja, da je v odnos med živaljo in človekom odločilno zaznamoval vzpenjajoči se kapitalizem 19. stoletja. Kot alternativo kapitalistični alienaciji in proliferaciji živalskih podob, ki je povezana z izginjanjem (živih) živali iz vsakdanjega življenja Berger postavi romantizirano podobo male kmetije, pri tem pa spregleda njene problematične implikacije, ki so svoje posebno mesto »alternative« našle ravno v kapitalizmu. Amir v poglavju »Svinjska multituda« v celoti preobrne dualistično logiko urbano/ruralno in pokaže ne le, da so živali in ljudje v 19. stoletju sobivali v urbanih mestnih središčih, kot je na primer New York, temveč so se tam tudi skupaj upirali mestnim oblastem in njihovim buržoaznim higienizacijskim ukrepom, ki pa so jih po desetletjih nazadnje premagali v obliki kolere.

Še enega od mnogih primerov sobivanja in skupnega boja živali in ljudi Amir navaja v »Golobjih politikah«, kjer analizira usodo mestnih golobov, katerih pot se vije vse od tega, da so bili golobi cenjeni in uporabljeni kot proizvajalci gnojila, pa tudi kot pismonoše ali kot hrana. Vse to se je spremenilo s kapitalističnimi modernizacijskimi procesi, golobe so zamenjale telekomunikacijska tehnologija, nitratna gnojila in piščanci, ki so očitno veliko trpežnejši »material« za izkoriščanje. Na diskurzivni ravni so se golobi, takoj, ko niso več prinašali profita, iz glasnikov miru prelevili v leteče podgane.

Tako v primeru Newyorčanov kot v primeru mestnih golobov gre za zavezništvo med marginaliziranimi. Amir pa pri tem omenja tudi starejše ženske, ki jih percipira kot družbeno skupino, ki je najtesneje povezana z »golobjo multitudo«. V »Svinjski multitudi« izpostavlja dejstvo, da so svinje kot »zastonj hrana« – saj so se same prehranjevale s tem, kar so našle na ulici in tako hkrati tudi »čistile« mesto –, večjo ekonomsko neodvisnost omogočile predvsem najrevnejšim med revnimi – ženskam. Kar na tem mestu Amir bolj kot ne zgolj nakaže, bi bilo mogoče smiselno še razširiti in problematizirati. K temu sama dodajam še kolonializem, še posebej v navezavi na koncept »živalskega kolonializma«, kot v svoji recenziji Amirjeve knjige poudarja Marina Gržinić, ta predstavlja enega

od aspektov, ki bi mu bilo treba glede na čase, v katerih živimo, v knjigi nujno nameniti še več prostora.¹²

Hkrati s spremembo »namembnosti« živali se je transformiral tudi jezik, ki je označeval ne le določeno živalsko vrsto in s tem posamezne pripadnike in pripadnice vrste, temveč se je preobrazilo celotno diskurzivno polje. Eden od bistvenih poudarkov Amirjeve knjige je tako namenjen povezavi med materialnim in diskurzivnim.

Razširitev koncepcije političnega, razširitev *polisa*, kamor niso imele dostopa ne rastline ne živali, ženske ali sužnji, kar je seveda pronicalo v retoriko, omogoči, da tudi diskurzivne prostore, ki jih ustvarjajo živali, uzremo na nov način, kajti »posebnost dobesednega goltanja drugih nas poziva k ponovnemu premisleku o materialnosti simbolnega«. ¹³ Za Detelo je bilo vprašanje rabe retoričnih figur ključno povezano s vprašanjem možnosti subjektivizacije živali.

Izraz »svinjska multituda« je v besedilu *Reflections on the Revolution in France* (1790) v peyorativne namene skoval politični konzervavec Edmund Burke, ne da bi se pri tem zavedal, kakšne razsežnosti bo dosegla raba tega izraza. Burko-va svinjska multituda je tako nastopila kot znanilka tega, »kar se je takrat šele začelo dvigati iz morja družbeno-zgodovinskih antagonizmov: proletariat«. ¹⁴ Svinjska multituda označuje »pošastnost, polno groženj in metamorfoz [...], ki je oblika vzajemnosti«, ¹⁵ in zato nujno zmoti red, ki jo ustvarja.

Svinjska multituda ne meri le na to, da so se ljudje uprli kot svinje, ampak, da so se svinje uprle kot ljudje, kar pa v celoti zaplete buržoazni humanistični problem, a ne le higijene, pač pa tudi in predvsem meja. Latinska beseda *multitudo* pomeni nekaj takega kot »kvantiteta«, ki v kontrastu z »maso« ali »množico« ne pomeni zliivanja v neko večjo celoto, hkrati pa ne pomeni niti »ljudi« niti »popu-

¹² Marina Gržinič, »From oppression to dystopia and back to colonialism: review of Fahim Amir's book *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)* (2020)«, Desde el margen: revista activista para la divulgación de las voces/los haceres/las experiencias subalternas, zadnji dostop 2. maj 2022, <http://desde-elmargen.net/wp-content/uploads/2020/11/Being-and-Swine-Book-review-byMarinaGrzinic.pdf> (dostopano 2. maj 2022).

¹³ *Ibid.*, str. 162.

¹⁴ *Ibid.*, str. 48.

¹⁵ Jean Baudrillard, »Živali«, v: Baudrillard, *Simulaker in simulacija*, str. 158.

lacije« kot objekta biopolitičnega upravljanja. Postavljena je kot nasprotje države in kot taka označuje produkcijo dejanj upora z ireduktibilnimi multiplicitetami.¹⁶ In to zadeva najbolj temeljne ravni »s(schw)ein«.

Poglavje »Rojstvo tovarne« se prične s Horkheimerjevo arhitekturno podobo katedrale kapitala – nebotičnika, ki strne njegovo razumevanje družbe: klet je klavnica, streha pa je katedrala. Vsa stavba je odvisna od svojih temeljev oziroma baze, ali z Amirjem rečeno (kar je, mimogrede, tudi ena od najpomembnejših poant tega dela): zgodovina klavnic se nam razkriva kot laboratorij za industrijsko modernost.¹⁷ To pa ima konkretne posledice tudi za človeški proletariat. To, da so živali na vseh nivojih pojmovane kot material za produkcijo, omogoča, »da se tudi ljudi smatra kot izključno material za produkcijo«.¹⁸

Začetek fordizma sega v leto 1913, ko je Henry Ford postavil prvo tovarno s tekočim trakom. Toda Amir pokaže, da to še zdaleč ni bila prva tovrstna tovarna. Forda je namreč za ta projekt navdihnil obisk čikaških klavnic, kjer so takrat že uporabljali iste postopke, le da v nasprotni smeri. Fordove tovarne so stroje sestavljale, medtem ko je v klavnici potekal proces razstavljanja živalskih teles. Frederick Winslow Taylor, prvi mož Fordovega tekočega traku, zaslužen za racionalizacijo delovnega procesa, ki nosi tudi njegovo ime, taylorizem, je tako rezultat svojega dela videl v tem, da bo tekoči trak ljudi spremenil v »trenirane gorile«.¹⁹

Izum tekočega traku se je namreč pojavil veliko prej v 19. stoletju, kot odgovor na »odpor organske telesnosti in živalske subjektivitete proti industrijski mehanizaciji«.²⁰ Živalski upor je, celo po njihovi smrti, kot opozarja Siegfried Giedion, vplival na modernizacijo kapitalističnih oblik proizvodnje.²¹ Celoten repertoar ograj, kletk, mrež, vab, nadzornih sistemov, in tako naprej, moramo zato razumeti ne kot spomenike živalske bede, pač pa kot dokaz njihove pošastne moči, kot odgovor na pošastnost njihove vršilske moči.

¹⁶ Amir, *Being and Swine*, str. 57.

¹⁷ *Ibid.*, str. 82.

¹⁸ Jure Detela, *Orfični dokumenti: teksti in fragmenti iz zapuščine*, M. Komelj (ur.), Koper, Hyperion, 2011, str. 107.

¹⁹ Amir, *Being and Swine*, str. 87.

²⁰ *Ibid.*, str. 79.

²¹ *Ibid.*, str. 20.

Izboljšanje tehnologij pa ne zadeva le fizične ovire in mehanizacijo, temveč tudi duševno življenje živali. Amir v luči upora proti nevzdržnemu motri tudi ponavljajoča se dejanja (samo)destrukcije in samomorilnosti. Grozljivi pogoji kapitalistične produkcije povzročijo anksioznost pri zajcih, histerijo pri piščancih, prašiči se sami ranijo in pričnejo jim preventivno kupirati repe, razvije se zoopsihiatrija. Pomirjevala ne delujejo, živali še naprej somatizirajo, motnje postanejo tako resne, da bi lahko ogrozile rentabilnost podjetja, potrebno je poskrbeti za »*mentalno ravnotežje živali*«. ²² Da bi obnovili to ravnotežje, pričnemo ljudi in živali pošiljati na deželo. ²³

»[A] prav na točki povezave se razkrije tudi točka razlike, tj. razlika v vlogi smrti«. ²⁴ Kot poudarja Baudrillard, »[s]amo neizogibna smrt napravi primer živali še bolj kričeč kot primer ljudi za tekočim trakom«. ²⁵ Gržinič v tem kontekstu, sledeč Achillu Mbembeju in Jamesu Stanescuju, opozarja na nekropolitiko, vpisano v samo jedro upravljanja z (živalskimi) življenji. ²⁶ Kljub temu, da kapitalizem predstavlja »najvišjo obliko speciesizma«, ²⁷ kot trdi John Sanbonmatsu, pa ne smemo spregledati dejstva, da če je industrijska živinoreja relativno nov pojav, povezan s kapitalizmom, pa tega ne morem trditi za intenzivno živinorejo, ki obstaja precej dlje. Nasilno ubijanje živali, ki vključuje strah, paniko in bolečino, je sestavni del vsake take operacije, majhne ali velike, moderne ali predmoderne, poudarja Amir. ²⁸

Citat na začetku zadnjega poglavja *Being and Swine* »Sonce črna luknja« je vzet iz zaključnega odstavka *Zgodovine živali* Oksane Timofeeve. Vsebina celotnega odstavka, iz katerega je vzet citat (Na vratih utopije je zapisano: Resnica. Živalim vstop prepovedan.), korespondira z Amirjevim delom *Being and Swine*: »Kjer koli postavimo ograjo, da bi zaznamovali mejo, jo bo žival prečkala [...]. Žival bo

²² Baudrillard, »Živali«, str. 153.

²³ *Ibid.*

²⁴ Branislava Vičar, »Pojmovanja živalskih smrti v neantropocentrični perspektivi«, v: B. Vičar (ur.), *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrizem in (ne)možne subjektivitete*, Koper, Annales ZRS, 2020, str. 14.

²⁵ Baudrillard, »Živali«, str. 154.

²⁶ Cf. Gržinič, »From oppression to dystopia and back to colonialism«.

²⁷ John, Sanbonmatsu, »Capitalism and Speciesism« v: D. Nibert (ur.), *Animal Oppression and Capitalism*, Santa Barbara, Denver, Praeger, 2017, str. 1–30.

²⁸ Amir, *Being and Swine*, str. 16.

našla linijo bega natanko tam, kjer se zdi, da ni izhoda. In na tej poti morebiti našla nekaj drugega. Torej vendarle svobodo?«²⁹

V »Soncu črni luknji« Amir najprej izpostavi militantni utopično-politični potencial veganstva, ki ga strogo razloči od etičnega konsumerizma ali reformizma, saj ga razume kot ekscesni, praktični in simbolni prelom z obstoječo logiko.³⁰

Nato Amir, tako kot že zgoraj omenjena Timofeeva, zaključi s svobodo, s tem nesrečnim pojmom moderne politike. Pri tem se naveže na Marxa in njegov zapis o razmerju med angleškimi in irskimi delavci. Kar velja zanje, velja tudi za odnos med ljudmi in živalmi: svobode ne more biti, dokler obstaja nesvoboda. Amir nadaljuje: »Morda si še ne moremo v celoti predstavljati, kaj bi to lahko pomenilo, vendar ni razloga, da si tega ne bi začeli predstavljati. Da uporabimo besede in podobe, čustva in dejanja, tako da pripravimo resničnost k jecljanju, kot v na videz utopični viziji – gorilske gverile v megli.«³¹

Timofeeva na koncu svobode postavlja vprašaj. Amirjeve gverilske gorile pa se približujejo (Ali pa morda oddaljujejo? Nemara pa nič od tega?), obdane z meglo. Vsega tega si v njegovem celotnem obsegu ne moremo predstavljati, ker smo si šele začeli predstavljati. Če konec *Zgodovine živali* izriše in sledi liniji bega, bežiščnici, pod katero tli linija upora in morebitna svoboda, Amir konča s sorodno linijo, podano v konkretni podobi apropiiranih in subvertiranih Taylorjevih »treniranih goril«. Podoba je ekscesna, precej dramatično-utopična, morda celo znanstveno-fantastična. Morda pa gre le za trdi (soc)realizem? Kdo ve. Pri vsem tem niti ni tako pomembno, ali Amir (ponovno) skuša vse skupaj oviti z duhovitostjo ali nas le pripravlja k jecljanju. Še manj pomembno je, ali gledamo prvi ali zadnji prizor (morda celo drugega), kajti približuje se – gverilska multituda. Ne, je že tu.

208

Literatura

Amir, Fahim, *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)*, prev. G. C. Howes in C. Russell, Toronto, Between the Lines, 2020.

²⁹ Oksana Timofeeva, *Zgodovina živali*, prev. A. Rekar, Ljubljana, Maska, 2019, str. 177.

³⁰ Amir, *Being and Swine*, str. 163.

³¹ *Ibid.*, str. 173.

- Baudrillard, Jean, »Živali«, v: isti, *Simulaker in simulacija. Popoln Zločin*, prev. A. Kosjek in S. Pelko, Ljubljana, ŠOU, Študentska založba, 1999, (Knjižna zbirka Koda), str. 151–64.
- Detela, Jure, *Orfični dokumenti: teksti in fragmenti iz zapuščine*, M. Komelj (ur.), Koper, Hyperion, 2011.
- Gržinić, Marina, »From oppression to dystopia and back to colonialism: review of Fahim Amir's book *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)* (2020)«, Desde el margen: revista activista para la divulgación de las voces/los haceres/las experiencias subalternas, <http://desde-elmargen.net/wp-content/uploads/2020/11/Being-and-Swine-Book-review-byMarinaGrzinic.pdf>.
- Sanbonmatsu, John, »Capitalism and Speciesism«, v: D. Nibert (ur.), *Animal Oppression and Capitalism*, Santa Barbara, Denver, Praeger, 2017, str. 1–30.
- Timofeeva, Oksana, *Zgodovina živali*, prev. A. Rekar, Ljubljana, Maska, 2019.
- Vičar, Branislava, »Pojmovanja živalskih smrti v neantropocentrični perspektivi«, v: B. Vičar (ur.), *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrizem in (ne)možne subjektivitete*, Koper, Annales ZRS, 2020, str. 9–19.